

הכרותו כמתרגם. וברנשטיין נשאר גם בתקופה זו נאמן להתרשמותו הראשונה ולשירים המוקדמים כמו 'פרופרוק', 'גרונטיון', 'פרלודים' וכדומה, שהם אשר "מחויקים מעמד" בעיניו עד היום. לעומת זאת 'ארץ השממה' "עם כל גדולתה נראתה לי מיושנת מעט". לדעתו יש בה אף "התחמקות אינטלקטואלית מלומר במפורש ופנים אל פנים את החורבן של מלחמת העולם הראשונה". במילים קשות עוד יותר דן ברנשטיין את ה'כורוסים מתוך הסלע' (1934), שעליהם הוא אומר: "שירים אלה הם פשטניים ומטיפים, בסגנון בוטה, ואפילו פרימיטיבי". כמו כן הוא שב ומוסיף הערה בגנות המרת הדת של המשורר: "נראה עתה שהמרת הדת היתה מפלט מלאכותי ממצוקות האיש הצעיר" (כמעט בנוסח "דת כאופיום להמונים").

לא פלא שכאשר מגיע המתרגם לסיכום דבריו בפתח דבר, הוא מונה על פני עמוד שלם את חסרונותיו של אליוט שניתן לתמצתם במשפטים הבאים: "נוכחתי לדעת שהיקף הנושאים של אליוט מצומצם בהרבה משל ייטס... כל שיריו טובבים, בעצם, סביב מצוקתו הרוחנית של איש רגיש, אלגנטי ומתנשא קמעה... אליוט נשאר משורר אסקטי מאוד, איש רציונאלי, מרוכז בעצמו בלבד, ורואה את הסובב רק דרך הפרסונה שלו". כמוכן, לא חסרים גם שבחים - "למרות כל השגותי והתפכחותי החלקית מהיסחפותי בעבר, נותרו שירי אליוט בעיני משיאה של השירה העולמית... הוא נשאר לי מורה דרך וחבר קרוב, אבל חבר שהולך עתה ומתרחק" - ובכל זאת ההסתייגות היא עד שהקורא תוהה מדוע בכלל טרח לתרגם את שיריו כולם. כנראה שדעתו השתנתה במשך השנים ובפתח דבר הוא מיישר קו עם הביקורת העכשווית על אליוט היום.

כך או כך, למזלנו הספר טוב מהרושם שמותיר פתח הדבר, וברנשטיין ראוי בכל זאת לשבח על התרגום המקיף של כל השירים, לראשונה בעברית. אליוט, אכן, לא היה משורר כברתולד ברכט, למשל, וגם הכמות שהותיר אחריו מצומצמת בהרבה, אבל תרומתו לניסוח תמונת העולם המודרנית היא ייחודית עד היום. אם ברכט ביטא תגובה פוליטית-רעיונית לפשיזם, אליוט ביטא תגובה נפשית-תודעתית של היחיד בכרך המודרני הנתון במצב של בדידות ואובדן. המטאפורות והדימויים ששימשו את אליוט לייצוג עולם זה בשיריו נותרו עוצמתיים עד היום וחלקם נהפכו לנכסי צאן ברזל של השירה העולמית. למשל, שעת בין ערביים היורדת על העיר הגדולה שהיא כחולה מורדם על שולחן הניתוחים: "כשערבית על שמים התפשטה/ כמו חולה מורדם באתר על שולחן... (מתוך 'שיר האהבה של אלפרד ג'יי פרופרוק'); או העיר השבה עם בוקר לחיים: "הבוקר שב להכרה/ בריחות תפלים, רפים של בירה/ מהרחוב בו הנסורת רמוסה/ עם כל הרגליים הנוצניות שבמהרה/ חשות לדוכני קפה לשתות" (מתוך 'פרלודים'); או שורת הפתיחה הידועה של 'ארץ השממה': "אפריל הוא האכזר בחודשים, מצמח/ לילכים מתוך הארץ המתה... (מתוך שיר הפתיחה 'קבורת המתים'); או הבית השני בשיר זה:

והעץ המת לא ייתן מחסה, והצרצר לא ייתן מנוחה,
והאבן היבשה לא תיתן קול של מים. אבל
יש צל מתחת לסלע הזה האדום
(בוא תחת צלו של הסלע הזה האדום)

כבודה של ההוצאה

מעט לעת, בדרך כלל בצאת ספר חדש שלו, מזכה אותנו מאיר ויזלטיר בריאיון על כפולת עמודים מעל דפי המוסף לספרות של 'ידיעות אחרונות', בהם הוא שב וחוזר על דעותיו בגנות ישראל, הציונות, והתרבות המקומית, שכבר לא השתנו ארבעים שנה. וכך גם הפעם עם הופעת ספרו **ארבעים** (פרסום מחדש של שני ספרים, **מכתבים ושירים אחרים** ו**ראי יווני**, שראו אור בשנות השמונים) בריאיון עם יהודה נוריאלי "הקטגור" (26.11.10). נראה שלעתים אפילו הוא עצמו אינו מתייחס לדבריו ברצינות, למשל לדבריו שלהלן על הקיבוצים: "הקיבוצים היו הראשונים שלקחו את אדמות הכפרים הערבים השכנים... כדי לחשוב רעות על הקיבוצים אני לא צריך את המתנחלים. וכשקורנים מעמידים פני אנשים עם אמיתות זה לא עוזר. הייתי שנה אחת בקיבוץ, וכבר אז הבנתי שהוא מפעל אבוד, כמו הדת. הבנתי שהקיבוץ לא יכול להשתלב בחיים האמיתיים, וגם לא צריך לעזור לו". והנה, מכל הוצאות הספרים בארץ בחר ויזלטיר להוציא את רוב ספריו בהוצאה היחידה ששם הקיבוץ מתנוסס עליה - הוצאת הקיבוץ המאוחד. אני מניח שסתירה זו אינה מציקה לו, וספק אם נתן עליה דעתו. אולם מעניין לראות כיצד תנהג ההוצאה שבכבודה פגע. האם תגיב, או תמחל על כבודה האבוד?

הנחתום מעיד נגד עיסתו

"פתח דבר: פגישותי עם ת.ס. אליוט" המשמש מבוא לספר התרגומים **כל שירי ת.ס. אליוט** - תרגום, מבוא והערות: אורי ברנשטיין (הקיבוץ המאוחד / המפעל לתרגום ספרי מופת 2010) הוא, למרבה ההפתעה, דיווח על התפכחות המתרגם משירת המשורר הנערץ. ברנשטיין מספר על תקופות שונות של הכרות עם שירתו של אליוט. ההכרות הראשונה, בנעוריו, עם 'שיר האהבה של ג'יי אלפרד פרופרוק' (1917) ועם 'ארץ השממה' (1922) היתה נלהבת ונרגשת, אבל ההכרות עם שירתו המאוחרת, בעיקר לאחר המרת דתו ("המרת הדת נראתה לי תמוהה ומוזרה"), היתה מאכזבת בחלקה. 'ארבעה קוורטטים' (1935-1942), מפסגת שירתו של אליוט, נדמו לו תחילה כאילו נכתבו בידי משורר אחר: "השורות הרחבות, המסבירות ומתארות הנחות פילוסופיות ומחשבות מופשטות (כמו בתחילת 'ברנט נורטון', למשל), נראו בעיני כבגייה בעוצמה של שיריו הראשונים. רק עם קריאה שנייה ושלישית הבנתי עד כמה חד-פעמיים הם השירים האלה". וגם אז הוא מתקשה לקבלם: "כאדם חסר אלוהים, נראה לי השלום שמביא אליוט מתוך תחושת שליחות, על עצמו ועל העולם ב'ארבעה קוורטטים' מכני מדי, מאולץ מדי ואף מזויף במעט" (כך!). הכרות נוספת עם אליוט היא